

स्थापित/विस्थापित कथासङ्ग्रहको विधातात्त्विक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र

सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह नेपाली द्वितीय वर्षको

दशौं पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

राजन ढुंगाना

रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

२०६८

शोध निर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह नेपाली विषय द्वितीय वर्षका छात्र राजन ढुङ्गानाले स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको लागि स्थापित/विस्थापित कथासङ्ग्रहको विधातात्त्विक अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरो निर्देशनमा रही तयार गर्नुभएको हो । निजले परिश्रम र लगनशीलतापूर्वक गर्नु भएको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु । साथै यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समितिसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति: २०६८/०५/०८

.....
चिन्तामणि भट्टराई
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनी मार्ग काठमाडौं ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

मिति:- २०६८/०५/०८

रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं ।

स्वीकृति - पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह नेपाली विषय, द्वितीय वर्षका छात्र राजन ढुङ्गानाद्वारा तयार पारिएको खोलाघरे साहिँलाको **स्थापित/विस्थापित कथासङ्ग्रहको विधातात्त्विक अध्ययन** विषयक शोधपत्र नेपाली स्नातकोत्तर तहको द्वितीय वर्षको दशौं पत्रको प्रयोजनका लागि स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

.....
चिन्तामणि भट्टराई
शोध निर्देशक

.....
सह प्रा. तुलसीमान श्रेष्ठ
विभागीय प्रमुख

.....
उप प्रा.डा.दुर्गाबहादुर घर्ती
(बाह्य परीक्षक)

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालयको स्नातकोत्तर तहअन्तर्गत दशौं पत्रको परिपूर्तिका लागि तयार पारिएको हो । यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा निरन्तर रूपमा आवश्यक निर्देशनात्मक सहयोग गर्दै आइपरेका समस्याहरू समाधानार्थ सल्लाह, सुझाव र उत्साहबद्धक प्रेरणा दिनुहुने यस शोधपत्रका निर्देशक आदरणीय गुरु चिन्तामणि भट्टराईप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यसैगरी अध्ययन, अनुसन्धान गर्ने क्रममा देखिएका समस्याहरूलाई निक्यौल गर्न र सही समाधानका लागि विषयगत सल्लाह, सुझावका साथै प्रशासकीय सहयोग गर्नुभएकोमा यस रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसका प्रमुख गोपालचन्द्र पोखेल तथा विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु तुलसीमान श्रेष्ठका साथै रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसमा अध्यापन गराउनुहुने श्रद्धेय गुरुहरूप्रति कृतज्ञ छु ।

आफ्नो विषयमा शोधकार्य गर्ने अनुमति दिई, उचित सरसल्लाह, आवश्यकीय सामग्री, तथ्य तथ्याङ्क प्रदान गरी शोधकार्यमा सहयोग पुऱ्याउनुभएकोमा साहित्यकार खोलाघरे साहिँलोप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

विभिन्न सङ्कटपूर्ण अवस्थामा पनि शैक्षिक क्षेत्रमा लागिरहने प्रेरणा दिँदै यस स्नातकोत्तर तहसम्म पुऱ्याउन हरतर्फबाट सहयोग गर्नुहुने बुबाआमा अम्बिकाप्रसाद ढुंगाना र टीकादेवी ढुंगाना प्रति धेरै आभारी छु । यसैगरी मलाई शैक्षिक वातावरण तयार गरी अध्ययनका क्रममा सहयोग पुऱ्याउने मेरी जीवन साथी प्रजिता ढुंगानाका साथै भाइहरू दीपक, प्रकाश, उपेन्द्र, दिदीबहिनी इन्दिरा बराल, निरु अधिकारी, बुहारी गीता ढुंगानालाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । यसरी अध्ययन र अनुसन्धानका क्रममा सामग्री सङ्कलनदेखि अन्य अमूल्य सल्लाह र सुझाव दिने साथीहरू गोमा रिजाल, चन्द्र गुरागाई, योगेन्द्र अधिकारीप्रति आभारी छु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्र समुचित मूल्याङ्कनका लागि रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समितिसमक्ष पेस गर्दछु ।

शोधार्थी

मिति: २०६८/०५/०८

.....

राजन ढुंगाना
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं ।

विषय-सूची

स्वीकृति पत्र	क
शोधनिर्देशकको मन्तव्य	ख
कृतज्ञता ज्ञापन	ग
प्रथम परिच्छेद : शोध परिचय	
१.१ शोध शीर्षक	१
१.२ शोध कार्यको प्रयोजन	१
१.३ विषय परिचय	१
१.४ समस्याकथन	२
१.५ शोधकार्यका उद्देश्यहरू	२
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७ शोधकार्यको औचित्य	४
१.८ शोधकार्यको सीमाङ्कन	४
१.९ शोधविधि	४
१.१० शोधपत्रको रूपरेखा	४
दोस्रो परिच्छेद : खोलाघरे साहिँलाको जीवनी र व्यक्तित्व	
परिचय	६
२.१ जन्म र जन्मस्थान	६
२.१.१ बाल्यकाल	६
२.१.२ शिक्षादीक्षा	७
२.१.३ पारिवारिक स्थिति	८
२.१.३.१ दाम्पत्य जीवन र छोराछोरी	८

२.१.३.२ पारिवारिक वियोग	८
२.१.३.३ आर्थिक अवस्था	८
२.१.४ हालको बसोवास	९
२.१.५ कार्यक्षेत्र	९
२.१.६ साहित्यलेखन	९
२.१.६.१ प्रेरणा र प्रभाव	१०
२.१.६.२ साहित्यिक लेखनको प्रारम्भ र प्रकाशित कृतिहरू	१०
२.१.७ पुरस्कार तथा सम्मान	११
२.१.८ संलग्नता	११
२.१.९ भ्रमण	१२
२.१.१० रुचि तथा स्वभाव	१२
२.१.११ साहित्यिक मान्यता	१३
२.२ खोलाघरे साहिँलाको व्यक्तित्व	१३
२.२.१ आन्तरिक व्यक्तित्व	१४
२.२.२ बाह्य व्यक्तित्व	१४
२.२.३ साहित्यिक व्यक्तित्व	१५
२.२.४ कवि व्यक्तित्व	१५
२.२.५ कथाकार व्यक्तित्व	१६
२.२.६ गजलकार व्यक्तित्व	१६
२.२.७ सम्पादक व्यक्तित्व	१६
२.२.८ साहित्येत्तर व्यक्तित्व	१७
२.२.९ समाजसेवी व्यक्तित्व	१७
२.२.१० धार्मिक व्यक्तित्व	१७
२.२.११ शैक्षिक व्यक्तित्व	१८

२.२.१२ भाषिक व्यक्तित्व	१९
२.२.१३ चिन्तनशील व्यक्तित्व	१९
२.३ जीवनी, व्यक्तित्व र साहित्यिक लेखनबीच अन्तरसम्बन्ध	१९

तेस्रो परिच्छेद : खोलाघरे साहिँलाको साहित्यिक यात्रा

३.१ साहित्यिक यात्रा	२२
३.१.१ प्रथम चरण (सुरुवातदेखि वि.सं. २०४५ सम्म)	२२
३.१.२ द्वितीय चरण (वि.सं. २०४६ देखि वि.सं.२०६२ सम्म)	२२
३.१.३ तृतीय चरण (वि.सं. २०६३ देखि हालसम्म)	२८

चौथो परिच्छेद : स्थापित/विस्थापित कथासङ्ग्रहको विधातात्त्विक अध्ययन

४.१ कथाको सामान्य चिनारी	३१
४.२ कथाका संरचक अवयवहरू	३३
४.३ कथासङ्ग्रह स्थापित/विस्थापितको विश्लेषण	३७
४.३.१ कथानक	३८
४.३.२ पात्रविधान	३९
४.३.३ देश, काल, वातावरण	४२
४.३.४ दृष्टिविन्दु	४२
४.३.५ भाषाशैली	४३
४.३.६ सारवस्तु	४४

पाचौँ परिच्छेद : उपसंहार	४७
--------------------------	----

सन्दर्भ सामग्री सूची